

Utdanningsvalg - og identitetsutvikling

Utdanningsvalg - og identitetsutvikling

1. HVA KAN DETTE HEFTET GI DEG?

Sjokktallene fra OECD om frafall i videregående opplæring i Norge førte til et skred av tiltak. Basert på undersøkelser om årsaker til de høye frafallstallene ble det fra høsten 2008 innført Utdanningsvalg som et obligatorisk fag på ungdomstrinnet. Det er svært lenge siden sist det kom et nytt fag i grunnskolen så vi har liten erfaring her i landet med hvordan vi skal få faget til å bli en naturlig del av skolen for både lærere og elever.

Innføringen av faget møter i hovedtrekk to utfordringer. Den ene er logistikken over elevene, hvem som skal hvor til hvilken tid og hvilke tilbud de skal få velge mellom i utprøvingen på 9.trinn. Den andre utfordringen er selve innholdet i faget om unges identitetsdannelse og veiledningen av den enkelte elev.

I Sandefjord har vi opprettet en database for å avhjelpe de logistikkmessige utfordringene. Den fungerer slik at det er lagt inn hospiteringsdager på både videregående skole og i arbeidslivet. Meningen er å gi elevene tilbud om å prøve ut sine aktuelle utdanninger både i arbeidslivet og på skolen de trenger for å nå dit. Det vil gi dem et bilde av hvilken vei som fører til målet og forhåpentlig gi et godt grunnlag å velge fra. Bedriftene og skolene har selv bestemt hvor mange, og hvilke, dager de vil ta imot elever. Vi ser det som en viktig del av læringen at elevene møter en helt alminnelig hverdag enten det er i arbeidslivet eller på videregående skole for å få et realistisk inntrykk av yrket. Utfordringen er å få med alle typer bedrifter slik at også de som sikter mot en lengre utdanning skal få prøve ut sitt framtidige yrke.

Innholdet i faget kommer dessverre i bakgrunnen. Det er tydelig i alle kommuner som har delt sine erfaringer og på hjemmesider i forbindelse med faget. En rapport sier om innføringen av faget at kompetansemålene ikke er uttrykk for kompetanse, men for elevaktivitet. Altså er det lite fokus på hva elevene skal lære men mye på hvordan de skal lære.

Dette heftet er rettet til deg som underviser i Utdanningsvalg i Sandefjord. Meningen er at det skal gi deg en teoretisk oversikt over noe av statistikken som ligger til grunn for opprettelsen av faget, litt informasjon fra rapporter, teorier om identitetsdannelse og praktiske metoder for karriereveiledning.

Forhåpentligvis vil det gjøre deg bedre rustet til å undervise i Utdanningsvalg og gi deg inspirasjon til å la eleven få være ekspert på dette området: Utvikling av elevens egen identitet.

2. FRAFALL

Hver fjerde elev som begynte på grunnkurs første gang i 2000 avbrøt i løpet av fem år. Av de som avbrøt utdanningen var det rundt 30 % som mottok sosial stønad fem år senere.

I Vestfold er det slik at 58 % av de som stod utenfor utdanning det første året også stod utenfor det andre året. Av de som går VG1 andre året, enten fordi de ikke begynte rett etter ungdomsskolen eller fordi de sluttet og så begynte på nytt året etter, er det kun 39 % som fullfører og består.

Det er særlig tre årsaker til frafall som peker seg ut. Største grunnen til frafall i videregående skole er dårlige karakterer fra grunnskolen. Elever fra hjem hvor foreldrene har høyere utdanning oppnår høyere karakterer på ungdomsskolen. Etter karakterene er det viktigste for om elevene gjennomfører videregående om de får innfridd førsteønsket sitt eller ikke. Den tredje faktoren som spiller inn er hvor vidt eleven har høyt fravær på 10.trinn.

HVIS IKKE NOE GJØRES:

- så vil ca. 1200 elever på videregående i Vestfold slutte før skoleåret 2009 – 2010 er omme

- går ca. 400 av dem på sosialstøtte i 2015, de har ikke noen utdanning

Av søkerne til videregående skole i Vestfold i 2009 får 89 – 90 % av elevene oppfylt førsteønsket sitt på VG1. Av 3059 elever i dette kullet fra ungdomsskolen er det kun 112 som ikke søker videregående utdanning i fylket.

Tallene fra NAV i januar 2009 viser at av 774 arbeidsledige menn mellom 20 og 29 år er det 405 som ikke har fullført videregående skole. Tallene for kvinner i samme aldersgruppe viser at det samme gjelder 158 av til sammen 378.

De dårlige tallene har ført til et mangfold av tiltak. Det var ikke ett eneste fylke som ikke hadde og har prosjekter direkte rettet mot frafallsproblematikken. Prosjektene har forskjellig vinkling, både i skolen og utenfor. En evaluering av satsingen mot frafall er konkluderer med at det er for tidlig å finne noen målbare effekter totalt sett men

at alle skolene som har hatt fokus på frafall ser lokale forbedringer. Rapporten antyder at det rett og slett kan komme av at selve fokuseringen på problemet kan gi resultater.

DETTE VET VI:

- Det er sjelden noen overraskelse for ungdomsskolelærerne hvem som faller fra. Elevene som er i faresonen for frafall er som regel identifisert allerede på ungdomsskolen, arbeid med alternative utdanningsløp bør starte allerede her. Det er for sent å begynne med forebyggende arbeid etter skolestart.

- Elevene har for lite kunnskap om de forskjellige utdanningsprogrammene og urealistiske forventninger til videregående opplæring.

3. UTDANNINGSVALG SOM TILTAK MOT FRAFALL

En rapport om frafall mener at målsetningen skal være at 90 % av de som startet videregående opplæring i 2008 og 97 % av de som starter i 2010 skal fullføre med en dokumentert og omsettelig kompetanse.

Denne målsettingen videreføres i Vestfold hvor målsettingen er at i 2018 skal 95 % av elevene fullføre videregående utdanning. Et vesentlig punkt for å nå denne målsettingen må være å innføre utdanningsveier som ikke krever full kompetanse i alle fag, som grunnkompetanse og praksisbrev. Vestfold har kommet langt i å tilby grunnkompetanse som utdanning og har i dag tilbud om dette for sju av tolv utdanningsprogram. Ved inn-taket i 2009 er det pr. 31.03. 192 elever som søker grunnkompetanse. I tillegg er det 100 søkere som vil bli lærekandidater og 6 som søker om praksisbrev.

4. YRKESVEILEDNINGENS HISTORIE

Frem til slutten av 1800 – tallet var det familiens tradisjon og yrker som bestemte hva ungdommen skulle bli. Sønn av en baker skulle bli baker. Slik opprettholdt man samfunnets behov for arbeidskraft og de forskjellige yrkenes eksistens. Var det flere sønner kunne man alltid ta seg arbeid på en gård eller reise til sjøs. Etter den industrielle revolusjonen og opprettelsen av arbeidsplasser i industrien var det vanlig at foreldre og barn jobbet i samme fabrikk. På begynnelsen av 1900 – tallet startet Frank Parson en kartlegging av arbeidere for å gi dem arbeidsoppgaver som samsvarte med resultatene i psykomotoriske tester. Dermed var den første, enkle yrkesveiledningen født.

Etter innføringen av sju års skoleplikt i 1936, lovregulering av barnearbeid og generelt bedre levevilkår fikk skolen en sterkere posisjon i orienteringen mot arbeidslivet. I Norge fikk vi rådgivningstjeneste i grunnskolen i 1959.

I 60 - og 70 - årene var det vanlig å tilby praksis i arbeidslivet som yrkesorientering. Dessuten ble utplassering brukt som ”sikkerhetsventil” for elever som slet i skolen. På 80 – tallet kunne alle skoler tilby alternativ opplæring i bedrift for de som måtte ønske det. Ved reformen i 1997 ble slike samarbeidsløsninger avskaffet og elevene gikk fra å lære i arbeidslivet til å lære om arbeidslivet gjennom et metodisk opplegg fra 8.klasse til 2. år på videregående. Men ofte var det rådgiveren alene som fikk ansvaret og veiledningen manglet rotfeste i elevens skolehverdag.

I den senere tid har rådgivningen i skolen vært basert på at den enkelte elev selv oppsøker rådgiver. Det er dermed et tilbud som ikke nødvendigvis favner alle. Gjennom kunnskapsløftet har alle elever krav på tilpasset undervisning, derfor er det nå ofte kontaktlæreren som kjenner elevene best. Det blir naturlig at de har det nærmeste rådgivningsansvaret for eleven. Faget Utdanningsvalg innebærer en del av rådgivers tradisjonelle oppgaver og faglærer blir en nær rådgiver for eleven.

5. HVORDAN DANNES IDENTITET?

SKOLEN – SAMFUNNETS ENESTE FELLES FAKTOR

Erik H. Erikson – individets psykososiale identitet (1971)

Identitet er foranderlig. Identitet er dynamisk. Identitet handler om prosesser og endringer. (Andreassen m.fl., 2008) Erikson deler livsløpet inn i åtte faser hvor hver fase innebærer en livskrise. Han mener at disse livskrisene ikke kan passeres uten at identiteten omdannes av det. De åtte fasene er:

0 – 1 år	Tillitt
1 – 3 år	Autonomi
3 – 7 år	Initiativ
7 – 11 år	Kunnskap
12 – 20 år	Identitet
20 – 30 år	Nærhet
30 – 50 år	Fotspor
50 – død	Integritet

(Eriksons åtte livsfaser,)

Erikson understreker at ungdommen må ha frihet til å eksperimentere med roller og forberede seg på det som skal komme. Det må være mulig å utsette viktige identitetsvalg og finne sitt eget, meningsfulle arbeidsområde. Eriksons teorier blir kritisert fordi Erikson tar utgangspunkt i en samfunnsstabilitet som ikke lenger finnes. I dag er samfunnet preget av forvirring og individet må lære seg å leve med usikkerhet.

Erikson og Utdanningsvalg

Læreplanen i Utdanningsvalg gir en slags utstrakt hånd til Erikson siden det settes opp som et obligatorisk fag i skolen hvor elevene skal reflektere over egen framtid og yrkesvalg. At samfunnet har forandret seg til en mer ustabil arena for ungdom forandrer ikke det faktum at det er i ungdomstiden identitetsdannelsen begynner. Utfordringen for faget blir å gi plass til den enkeltes tanker og rolleutprøving.

UNGDOM – MENNESKEHETENS EKSPERIMENTGRUPPE

Ziehe – kulturell frisetting

Som regel foregår samfunnsstudier på makronivå. Det er sjelden spørsmål om hvordan endringene i økonomiske, teknologiske og sosiale rammebetingelser påvirker enkeltmennesket og individets identitetsdannelse. Ziehe mener at samfunnet svikter ungdommen og bruker dem som samfunnets eksperimentgruppe. Vi gir dem tilgang til voksenlivets liv og forlystelser. De har adgang til underholdning og forbruk og kan dras med i konflikter de ikke har forutsetninger til å takle. På samme tid har vi opprettet en rekke utstøtelsesmekanismer på arbeidsmarkedet hvor de unge ikke slipper inn uten å påvirkes av barnsliggjørende og destruerende effekter.

I følge Ziehe har den kulturelle frisettingen også positive sider. For selv om samfunnets

tradisjoner som tidligere gav tilgang til arbeidsmarkedet og muligheter for egne første-gangsopplevelser og erfaringer er færre er det flere muligheter for alternative valg. For noen gir dette muligheter til å oppfylle drømmene sine mens andre vil ha vanskeligheter med å foreta valg de ikke kjenner konsekvensene fullt ut av.

Ziehe og Utdanningsvalg

Alle som jobber med unge mennesker kan ikke unngå å gi Ziehe rett. Det er et tegn i tiden at ungdom ikke har muligheter til å skaffe seg tilgang til erfaringer på mange områder i arbeidslivet. Her kan faget Utdanningsvalg kun bidra i begrenset omfang ved å tilby litt enkel hospitering, men det vil ikke være sannsynlig at elevene virkelig får følelsen av arbeidslivet på kroppen. Her har hele skolen et ansvar for å veilede elevene inn i voksenlivet. Jo flere krav som stilles i skolen, jo bedre er elevene rustet til å forstå at arbeidslivet også kommer til å ha forventninger om utført arbeid for lønnen som utbetales. I utdanningsvalg må vi i best mulig grad virkelighetsorientere ungdommen om arbeidslivet. Det å møte opp alene på en voksen arbeidsplass vil forhåpentligvis kunne gi et annet perspektiv enn den vanlige, tilrettelagte skolehverdagen.

HVER GANG DU SER DEG I SPEILET BLIR DU EN ANNEN EN FØR

Giddens (1991) – Et sosiologisk perspektiv

I vårt samfunn er ikke de sosiale relasjonene så fastlåst som tidligere. Hvert enkelt menneske må gjøre større anstrengelser for å mestre sitt livsprosjekt. Dette betyr at det er evnen til refleksjon som bestemmer individets utvikling. Nå – situasjonen må sees i forhold til både fortid og elevens tenkte framtid. Giddens mener at identitetsdannelse er

et livslangt prosjekt hvor vi hele tiden konstruerer og rekonstruerer vår selvoppfattelse etter hva vi opplever og hvilke tilbakemeldinger vi får. Han skiller mellom den sosiale identitet som er samfunnets oppfattelse av individet sett utenfra og den personlige identiteten som hele tiden vil utvikles etter hvordan vi oppfattes.

Giddens og utdanningsvalg

Utdanningsvalg tar i bruk Giddens teori ved at det ikke tas hensyn til elevens sosiale relasjoner som utgangspunkt for faget. Det er derimot elevens refleksjoner som skal gi grunnlaget for valg. Likevel bør læreren være oppmerksom på elevens tenkte framtid og nå – situasjonen i lys av fortiden. Voksne i arbeidslivet kan bekrefte Giddens teori, det er de færreste som ender opp med det yrket de tenkte seg som femtenåring. Ikke bare egen identitet forandres underveis men også samfunnet og arbeidsmarkedet. Det er yrker som man ikke kjente til som femtenåring og ikke minst en rekke yrker som ikke engang fantes tidligere.

SKOLEN - STATENS REDSKAP FOR HOLDNINGSDANNELSE?

Bernstein (2000) – fire pedagogiske identiteter

Bernstein mener at staten bruker skolen til å utvikle det han kaller pedagogiske identiteter gjennom læreplanene. Han skiller mellom fire forskjellige:

- Retrospektiv identitet: Bygger på tradisjonelle og samfunnsnyttige verdier. Kollektivt orientert. Ansvar for fellesskapet. Solidaritet.
- Prospektiv identitet: Framtidsorientert. Økonomisk nytteperspektiv på samfunnsnivå. Samfunnsendringer (kulturelle, teknologiske og økonomiske).

- Markedsidentitet. Individuelt orientert. Maksimal nytteverdi.
- Omsorgsidentitet. Individets sosiale og emosjonelle utvikling i fokus. Mer opptatt av individets personlige utvikling enn samfunnets behov.

I Norge har den prospektive identiteten vært grunnleggende i læreplanarbeidet i R97. Tendensen nå er at vi befinner oss et sted mellom den prospektive identitet og omsorgsidentitet.

Bernstein og Utdanningsvalg

I læreplanen i utdanningsvalg vil man, ved å starte med en bred yrkesorientering på 8. trinn, ha utgangspunkt i retrospektiv og prospektiv identitet som er de samfunnsmessige sidene av yrkesvalg. Deretter vil man på 10.trinn rette seg mot individet, enten ut fra elevens egne ønsker og interesser (omsorgsidentitet) eller fra elevens ønske om å omsette sin egen markedsverdi som arbeidskraft (markedsidentitet).

HVORFOR SKAL VI GIDDE Å BLI VOKSNE?

Furlong og Cartmel (1997)

I vår tid har ungdomstiden blitt forlenget og også perioden for avhengighet. Det tar lenger tid enn tidligere å oppnå status som voksen og uavhengig. Alvoret utsettes, og for noen så lenge at de kan bli satt på sidelinjen. De ender opp med en ungdomstid som er den mest destruktive og bortkastede perioden i livet. (Andreassen m. fl., 2008)

Furlong og Cartmel i Utdanningsvalg

Hvis det er mulig å peke på alvoret og ansvaret som ligger i voksenrollen uten å gjøre valget av videregående helt fatalistisk, et være eller ikke være, kan det muligens hjelpe. Her er det viktig å ha trygge og gode voksenmodeller som tør å være voksne.

6. IDENTITET I SKOLEN

FØR JEG VET HVA JEG SKAL BLI MÅ JEG FINNE UT HVEM JEG ER

Wexler (1992) – Becoming somebody

Wexler har vist gjennom en undersøkelse fra USA at elevene ikke ser på skolen som en utdannelse sinstitusjon men som et sted å prøve ut og danne identitet. Hans analyse viser at ungdom først og fremst er opptatt av å finne ut hvem de er og at de deretter, ut fra hvilken identitet de har funnet, velger hva de skal bli.

Image is everything (André Agassi)

UNGDOM – EN NATURRESSURS

Wyn og White (1997)

I 1990 – årene hadde vi ungdomspolitik som var mer opptatt av hva ungdom gjorde på fritiden og å skaffe gode tilbud. Nå har vi fått et voldsomt fokus på utdanningspolitikk og

det påvirker ungdoms liv. Utdanningspolitikken brukes i en økonomisk agenda der unge mennesker blir investerings-objekter som kan øke nasjonens konkurranseevne.

Wyn og White i Utdanningsvalg

Utdanningsvalg må som fag være bevisst både mikro – og makroansvaret som er overført til faget. Lærerne bør både kjenne til samfunnets framtidige behov for arbeidskraft, for eksempel gjennom Statistisk Sentralbyrå som har beregnet tilbud og etterspørsel etter arbeidskraft etter utdanning og hjelpe elevene med en avveining mot elevens behov for å velge etter egne interesser.

7. UT I VIRKELIGHETEN

Elevene tar valg av videregående skole alvorlig og har et nærmest umettelig behov for yrkesorientering. De ser på videre skolegang som den beste måten å sikre framtida på.

Ungdom vil gjerne ha mer arbeidspraksis i skolen. De mener arbeidspraksis er nødvendig for å kunne velge rett utdanning og riktig yrkesvei. Likevel er det få som velger praktiske yrkesfag når de skal velge utdanning.

De fleste ungdomsskoleelever i Vestfold søker studiespesialiserende. I 2009 var det 1167 søkere. Yrkesfagene, og særlig bygg – og anleggsteknikk, har hatt en generell nedgang siden 2006. Dette er en trend som kommer til uttrykk over hele verden og kommer av at yrkesfagene i mange land har lav status. Vi snakker om ”skills crisis” som gjør at vi får en verdensomspennende mangel på yrkesfaglært arbeidskraft i årene som kommer. Foreldrene, som er de viktigste diskusjonspartnerne for ungdom, er opptatt av at barna skal ha høyere utdanning. Dermed går vi glipp av mange potensielle fagutøvere, og i lys av frafallstatistikken er det ikke sikkert alle har evner til høyere utdanning selv om foreldrene gjerne ønsker det.

Overgangen mellom ungdomsskolen og videregående skole oppleves som den viktigste overgangen i unges liv.

Når det gjelder valg av studiespesialiserende på videregående er det tre grunner til at ungdom velger dette:

1. De har valgt et akademisk yrke hvor de trenger studiespesialiserende for å studere videre.
2. De ønsker en akademisk karriere uten å vite hva de skal studere videre.
3. De aner ikke hva de skal bli og velger studiespesialiserende for å holde alle muligheter åpne.

Elevene diskuterer helst sitt yrkesvalg med sine foresatte, særlig med mor. Deretter følger venner, lærere og søsken.

DE SOM ER FLINKE TIL ALT

Skaalvik og Skaalvik (1996) viser at elevens selvoppfatning blir påvirket av skoleprestasjoner.

De elevene som føler seg skoleflinke har også den sterkeste oppfatningen av at de klarer seg bra i livet for øvrig. Selvoppfatning og motivasjon er veldig subjektive følelser, læreren og skolens formening om hvordan de tilrettelegger læringsmiljøet har begrenset betydning hvis man ikke klarer å se den enkelte elev.

Det er en generell utfordring å opprettholde læringstrykket på skoleflinke elever. Det er bestemt at timer fra faget utdanningsvalg skal kunne brukes til å ta fag fra neste trinn for de elevene som trenger utfordringer. Vi må regne med at det vil bli større etterspørsel etter tilbud om dette i tiden framover.

Tilsvarende vil elever som oppfatter seg selv som skoletapere utvikle et negativt selvbilde, ikke bare for skolearbeidet men også ellers i livet. Å hjelpe disse elevene med en framtidsplan og sette mål på veien kan være avgjørende for at de skal utvikle en tro på at det kommer til å gå dem bra.

8. NÆRINGSLIVET BESTILLER – SKOLEN LEVERER

Gjennom Utdanningsvalg blir skolen pålagt å ha et samarbeid med næringslivet. Elevene skal få prøve yrket de tenker seg i praksis.

”Opplæringen skal legge til rette for bruk av hensiktsmessige arbeidsformer, både i skole og arbeidsliv, og for bruk av ulike læringsarenaer som kan gi bred faglig tilnærming gjennom kontakt og samarbeid med videregående skoler og arbeids- og næringsliv.” (Læreplanen i utdanningsvalg)

For næringslivet er det viktig å rekruttere den framtidige arbeidskraften de trenger, men sett i lys av de unges ønske om selvrealisering er dette en pågående og vanskelig konflikt. Satt på spissen spør næringslivet om det er fornuftig å satse så mye på utdanningsprogram som Musikk, Dans og Drama når vi samfunnsmessig har mer behov for håndverksfag.

I 2025 forventes det et økende behov for arbeidstakere med utdanning innenfor Naturvitenskaplige og tekniske fag. Også innenfor bygg – og anleggsgfag og pleie og omsorg forventes en økning i etterspørselen. De fagene det forventes mindre behov for er økonomi og administrasjon, elektrofag og mekanikk og behovet for de med kun studiespesialiserende eller folkehøgskoler. I 2025 regner man med at 85% av arbeidsstokken har utdanning på mellomnivå.

”...ungdom som ikke har det bra hjemme, ikke er flinke på skolen, ikke arbeider, ikke en gang gjør husarbeid, men bare ser på TV, har utviklet kresenhet. De tar ikke hva som helst av arbeid, sier de.” (Nina Karin Monsen)

9. KUNSTEN Å BLI KJENT MED ELEVEN

Så hvordan kan vi hjelpe eleven med valget av yrke og framtid? Det blir ansett som nyttig å knytte det opp mot elevens egne forutsetninger, interesser og evner. Altså er det på sin plass med en kartlegging. Her er det flere teorier og metoder som kan brukes.

Parson:

Tre faktorer er avgjørende for yrkesvalg:

- Kjennskap til seg selv
- Kunnskap om arbeidslivet
- Sann resonering, hvor de to første faktorene settes opp mot hverandre

Denne teorien er fra 1908 og det er en slående likhet med læreplanen i Utdanningsvalg hundre år senere. Kartlegging av interesser for å finne yrkesveier er et vanlig, og nyttig, redskap. Men vi skal ikke forvente at elever på ungdomstrinnet er modne nok til å vurdere resultatet av slike tester. Resultatet bør brukes som grunnlag for en samtale med en veileder. Denne veilederen bør være oppdatert på yrker, utdanninger og muligheter. Mange elever finner det vanskelig å stole på om den som veileder dem, det være seg en lærer eller foreldre, kan nok om yrkesveiene som finnes, de er redde for å gå glipp av noe.

”Jeg vet ikke om alle yrker, vet om noen som alle snakker om. Jeg har litt peiling, jeg vet litt om hva jeg vil, men er litt redd for at det er noe annet jeg ikke vet om som jeg er mer interessert i som ikke jeg har hørt om.” (Jente, 10. trinn)

Holland:

Denne teorien deler personlighetstypene inn i seks kategorier. Ulike yrker er kategorisert på samme måte slik at lett kan finne yrker som passer til personligheten. De seks personlighetstypene og noen eksempler på yrker er :

Realistisk	Mekaniker, bonde, pilot
Undersøkende	Kjemiker, geolog, forsker
Kunstnerisk	Musiker, interiørdekoratør, industridesigner
Sosial	Sykepleier, lærer, psykolog
Foretaksom	Selger, advokat, direktør
Konvensjonell	Sekretær, kasserer, bankfunksjonær

Denne modellen har dannet grunnlag for flere populære tester som brukes i dag. Bl.a. Veivalg som brukes av NAV og Skoletest som brukes på mange skoler. Teorien er den som har mest dokumentasjon bak seg. Kritikere av modellen hevder at den utgangspunkt i en større stabilitet enn det som egentlig finnes, både når det gjelder personlighet og yrkesliv. (Andreassen m. fl., 2008)

Super:

Karrierevalg må sees i forhold til livsløpet og hvilken livssituasjon man befinner seg i. Karriere er en livslang prosess. Veilederen må kjenne livsløpet til personen for å kunne gi god veiledning. For selv om våre interesser og verdier er forholdsvis stabile vil de endres etter hvor i livsløpet vi er.

De tre tidligste livsstadiene er de som er mest interessante for oss i denne sammenhengen.

- Vekststadiet (4 – 13 år): Identifisering med rollemodeller, rollelek og dagdrømmer som verktøy for å planlegge egen, framtidig voksenrolle.
- Utforskningsstadiet (14 – 24 år): Valg av utdanning og yrke gjennom utkrystallisering, spesifisering og implementering av valget.
- Etableringsstadiet (25 – 44 år): Stabilisering i arbeidslivet og bekreftelse av sin posisjon, dessuten utvikling av nye ansvarsområder og ferdigheter.

De neste stadiene er: Opprettholdelsesstadiet og løsrivelsesstadiet.

Alderen er kun løst anslått på de forskjellige stadiene og henger nøye sammen med hvilke valg man stilles ovenfor. Hvis man i en alder av 44 år får en yrkesskade som gjør at man må finne et annet yrke er man tilbake til utforskningsstadiet igjen og må komme gjennom dette før man begynner på etableringsstadiet om igjen.

Krumboltz:

Valgprosessen innebærer fire faktorer:

- Individuelle faktorer: intelligens, kjønn, etnisitet, fysikk og spesielle anlegg
- Miljømessige faktorer: utdanningstilbud, familietradisjoner, arbeidsmarkedet, holdninger og fattigdom
- Læringserfaringer: konsekvenser av adferd, reaksjonsmønstre
- Problemløsningsferdigheter: arbeidsvaner, evne til å evaluere, realisme i eget arbeid

Karriereveilederen må ikke bare hjelpe til med å finne et yrke, men må se alle fire faktorene under ett. Til dette kan man bruke flere forskjellige arbeidsmetoder for karriereveiledning, bl.a. rollespill.

10. MEN ER DE EGENTLIG GAMLE NOK TIL Å BESTEMME SEG?

I yrkesvalg snakker man om ”karrrierevalgmodenhet” som et uttrykk for om eleven er i stand til å ta realistiske valg. Mangel på karrierevalgmodenhet kan skyldes urealistiske tanker om seg selv i tillegg til urealistiske forventninger til arbeidslivets krav.

Birkemo foretok en større undersøkelse over når elevene i ungdomstrinnet fortok sine valg. Han ser på yrkesvalg som en prosess i tre faser som tilsvarer hovedmålene i Utdanningsvalg. Den første fasen er innhenting og utforskning av aktuell informasjon. Den neste er vurdering av alternativene ut fra verdier, ressurser og interesser. Den tredje fasen er beslutning hvor eleven avgjør om han vil ta et endelig valg eller gå tilbake en tidligere fase.

Resultatene i Birkemos undersøkelse viste at nesten 60 % ikke hadde bestemt seg når de måtte ta et valg på 10.trinn. Det gjør at de som fortsatt befinner seg i fase en eller to velger studiespesialiserende utdanning, ikke fordi de nødvendigvis ønsker seg en høyere utdanning men først og fremst for å utsette valget.

Jeg har på en måte funnet en linje jeg har lyst til å gå på. Nå begynner jeg å bli usikker igjen. Det er vanskelig, det er liksom rart at vi så tidlig må finne ut hva vi skal bli, vi går bare i tiende altså, vi er ikke voksne enda. Så viktige avgjørelser og så tar vi dem så tidlig.(Jente, 10. trinn)

Som lærer kan det være riktig å forklare elevene at det valget de gjør på 10. trinn ikke er ensbetydende med å velge for de neste 50 årene. Det er et samfunn i stadig forandring

og nye muligheter vil dukke opp underveis. Det de skal velge er kun et startsted for de første trinnene i voksenlivet så vil det de lærer underveis hjelpe dem å ta valg senere. Slik er det for oss alle.

11. TRE PRAKTISKE METODER

PEAVY

Peavy har utviklet en metode som brukes mye i Sverige og Danmark. Den bygger på det som kalles en sosiodynamisk samtale.

”Å bygge opp en fremtid går ut på å forestille seg en fremtid, ønske en fremtid og handle for å virkeliggjøre den” (Vance Peavy)

Kartlegging: Veilederen deler ut ark og tusj og eleven skal tegne opp seg selv og sin situasjon. Eleven tegner en sirkel og skriver inn opplysninger om sitt leverom. Veilederen stiller spørsmål som: Hva liker du å gjøre? Hvilke personer er viktige for deg.

Idéfase: Eleven tegner en sirkel og fyller inn opplysninger om drømmeyrker og hvorfor de virker spennende. Veilederen snakker med eleven om krav til utdanning, egenskaper for yrkene. Rundt sirkelen skrives hindringene eleven ser for seg stå i veien for en slik framtid. Drømmeyrkene skal rangeres. Veilederen tegner en bru mellom elevens nåsituasjon og drømmeyrkene. Eleven skal så tenke seg tre viktige skritt for å komme over brua, eventuelt flere skritt kan tegnes på hvis nødvendig.

Avslutning: Veilederen hjelper eleven å oppsummere samtale og bruker stikkordene på tegningen til å endre eller lage en individuell karriereplan.

APPRICIATIVE ENQUIRY

Appriciative enquiry heter en annen karriereveiledningmodell. I Norge er det selskapet Sarepta som foreleser og utdanner veiledere i teorien. Denne tilnæringsmetoden er mye lik den forrige men starter i motsatt ende.

Kartlegging av framtid: Veilederen spør eleven: Hvis jeg ringer på døra di om ti år, hvor er du da? Eleven vil kanskje forklare at hun/ han bor i en leilighet og veileder kan følge opp med spørsmål som: Bor du alene? Leier du, eller eier du leiligheten? Hvordan har du råd til det? Hva slags jobb har du? Hvorfor jobber du med akkurat det? Sett opp i plansje.

Kartlegging av utdanningsløp: Når veilederen vet hvilken framtid eleven ser for seg kan man sette opp mulige utdanningsveier og yrkes veier som kan føre fram til den. Fyll inn i plansjen.

Kartlegging av nåsituasjon: Eleven vil til slutt ha ”spolt seg tilbake” til nåtiden og veileder kan snakke om hvilke valg som må gjøres i dag for å komme til den ønskede framtiden. Fyll inn i plansjen og lag avtaler med eleven.

Denne tilnærmingen sies å være effektiv for elever som er lite meddelesvillige og som ofte svarer at de ikke vet.

HJULET

Amundson understreker hvor viktig det er at eleven ser seg selv fra flere ulike perspektiver og har utviklet et hjul som verktøy. Her skal eleven sammen med veileder fylle inn stikkord for de forskjellige områdene og det vil være mulig å se hvilken tilnærming eleven har til karrierevalget sitt, for eksempel personlig, sosial og miljømessig. Hjulet vil også avspeile elevenes ressursområder.

12. HELT TIL SLUTT

Forhåpningene til innføringen av faget Utdanningsvalg er skyhøye. Likevel har det ikke vært noe stort fokus på lærernes kompetanse på området. En som underviser i utdanningsvalg må regne med å komme inn på mange interessante områder med elevene sine. Og identitetsdannelse vil være en like viktig del av faget som selve logistikken rundt hvem som skal være hvor.

Faget skiller seg fra de andre fagene fordi det baserer seg på såkalt relasjonspedagogikk hvor læreren ikke sitter alene med alle svarene. Utdanningsvalg er et fag som på mange måter finner sin form gjennom samtaler med elevene.

Vi vet, fra undersøkelser, at ungdommene ønsker seg mer hjelp med karrierevalg. Og vi har sett, via statistikker om frafall, at det er et betimelig ønske. Hvis vi får faget til å fungere etter intensjonene vil vi komme dem i møte gjøre dem bedre rustet for et framtidig yrkesvalg. Om det vil lykkes? Det er opp til oss.

*"Men hvis skolen ikke skal skabe identitet, give eleverne identitet, være en identitetsdannelseinstitution, hva skal den så? Skal den blot holde mulighederne evig åpne?"
(Hauge, 1991)*

KILDER

Det meste av det som står i dette heftet er hentet fra boka:

Utdanningsvalg
- identitet og karriereveiledning Andreassen, Hovdenak, Swan
Fagbokforlaget, 2008

Supplerende opplysninger kommer fra disse rapportene:

Karriereveiledning i overgang mellom ungdomsskolen og videregående opplæring Berit Lødding, Jorunn Spord Borgen
Nifu Step 41/ 2008

Tiltak for bedre gjennomføring av videregående opplæring GIVO, 2006

Vi følger ett årskull Vfk/ utd.avd rapport 2/08

Intet menneske er en øy SINTEF 23/ 07

Tilbud og etterspørsel etter arbeidskraft etter utdanning 1986 – 2025 Statistisk Sentralbyrå
Rapport 2008/ 29

”Handlingsprogram 2008 – 2018,
Gode oppvekstvilkår for barn og unge i Vestfold” Vfk

Stortingsmeldinger:

”...og ingen stod igjen” Stortingsmelding 16 (2006 – 07)

Kvalitet i skolen Stortingsmelding 31 (2007 – 08)

Artikkel:

En oljet psyke Nina Karin Monsen
Artikkel i Horisont 4/ 2008

Nettadresse:

vilbli.no

Muntlige kilder (fra foredrag på fylkeshuset 31. mars 2009):

Øyvind Sørensen utdanningsavdelingen i Vestfold fylkeskommune
Linda Bredeesen Nav, Vestfold

Helene Eriksen, uv@sandefjordskolen.no, 2009